

FRI-2.207-1-HEF-02

THE BEGINNING OF MARITIME EDUCATION IN BULGARIA²²

Polya Cherneva, PhD student

Department of Pedagogy, Psychology and History

“Angel Kanchev” University of Ruse

E-mail: pcherneva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The beginning of maritime education in Bulgaria. The report presents information for the founding of the Danube Fleet following the Liberation and the establishing of the Maritime School in Rousse. It follows the education process and the development of the school from 1881 until 1900.*

***Keywords:** education, navy, naval officer.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Родното морско образование започва плаването си през годините от гр. Русе. След освободителната война 1877-1878 г. руските офицери поставят началото на българската флотилия, като оставят в Русенското пристанище 3 кораба, 7 катера и един шлеп [4:15]. Откриването на Дунавската флотилия и морската част става с тържествена церемония на 31 юли 1879 г. Първи командир на флота е капитан – лейтенант Александър Конкеевич. Освен военните си задачи Дунавската флотилия изпълнява и държавни транспортни дейности.

В новосформираната българска флотилия първоначално руски офицери заемат строевите и технически служби, защото няма българи, подготвени в областта на морското дело. Първият набор от 145 български военни моряци са обучени от руски офицери.

Тази флотилия не може да остане дълго време в това положение и се нуждае от нови обучени кадри. В тази връзка, началникът ѝ капитан-лейтенант Конкеевич замисля да се постави началото на Морско училище [4:15].

ИЗЛОЖЕНИЕ

По инициатива на командира на флотилията капитан Александър Егоров Конкеевич, към нея се открива и машинна школа за подготовка на специалисти, както за военния флот, така и за граждански нужди – машинисти и огняри за параходите и ремонтните работилници [1:215].

С циркуляр №7 от Военното ведомство от 9.01.1881 г. се обявява положението на новоформираното Морско училище. Чрез него Военното министерство разгласява за сведение, че Морското училище в Русе ще приема деца от 14 до 18 годишна възраст с цел да ги подготви за машинисти и други видове майсторства [4:15].

Когато глашатая из страната с барабани “съобщават на населението“ за откриването на школата, към дунавския град тръгват младежи от всички краища на княжеството. Доброволците са много, но се оказва, че местата няма да стигнат за всички желаещи, а и изискванията са строги [1:215].

В циркуляра се посочват следните условия:

1. Родителите или настойниците на децата са задължени да сключат контракт с Морското управление в Русе, по силата на който ученикът е длъжен да служи 3 години в арсенала или на държавните параходи;

2. Срокът на обучение на различните майсторства е 3 години;

²² Presented a plenary report of October 27, 2017 with the original title: НАЧАЛО НА МОРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

3. Ученик, завършил три годишен срок на обучение има право на не по-малко от 30 лв. месечна заплата. Тази служба се счита за изпълнена военна повинност и след това може да бъде зачислен към запаса на общо основание;

4. По време на флотската служба, учениците не се извикват за изпълнение на военна повинност по Закона за набиране на новобранци;

5. Прошенията (молби, заявления) се дават на завеждащия морската част. [4 :15-16].

Основавайки се на този циркуляр училището съществува до 1892 г., когато вече претърпява първите си значителни промени.

Със заповед № 498 от 1892 г. се обявява от Военното ведомство Височайше одобрено „Положение и програма за унтер-офицерска морска школа при флотилията и морската част“, която да се вземе за ръководство и точно изпълнение. Най-важните точки от това положение са:

1. За да има във флотилията унтер-офицери, специално подготвени и отговарящи на назначението си, изпълняващи точно военноморските закони, в школата ще се подготвят следните категории: боцмани, кормчии, артилеристи, миньори и машинисти;

2. За ученици ще се приемат младежи, които са български поданици, на възраст от 15-18 години и са завършили III или по-горен клас;

3. Курсът трае три години и учениците през това време получават казионно доволствие (дадено от държавата облекло и др.). След завършването на курса задължително има служба, която продължава още две години, след което могат да останат на свръхсрочна служба (продължава повече от задължителния срок);

4. След завършването на школата, тези, които издържат изпита ще бъдат произведени с 3-то морско звание, а тези, които се провалят ще служат още една година като матроси. След това по решение от началството, според заслугите им могат да бъдат произведени с 3-то морско звание;

5. По един ученик от всяка категория, който завърши с отличен успех школата ще получи парично възнаграждение от 500 лв. (През следващата 1893 г. годишната премия е отменена);

6. След завършването на школата, учениците получават заплата по звание и определена от бюджета;

7. Когато бъдат произведени в 6-то унтер-офицерско звание, след 10 години непрекъсната служба като унтер-офицери, могат да бъдат произведени в I-ви офицерски морски чин от екипажния корпус;

8. Всички ученици се подчиняват на всички военни закони и постановления;

9. За постъпване в школата, желаещите подават прошение до началника на флотилията и морската част, при което трябва да представят следните документи: 1) метрическо свидетелство, 2) училищно свидетелство, 3) свидетелство, че не е бил по съд, 4) свидетелство за подаване и 5) свидетелство от родителите или настойниците, че му позволяват да постъпи в школата;

10. Занятията в школата се разделят на два курса: зимен и летен. Зимният е на сухо, а летния – на парусния кораб (ветроходен) или на други кораби;

11. В третата година могат да постъпват всички унтер-офицери от разните категории по представяне от началника им и след като издържат изпита по предметите от втората година.

Това положение остава в сила до 1900 г., когато училището се премества във Варна.

През периода 1881-1900 г. учениците нямат постоянно училищно здание. Те живеят в едно от зданията на Дунавската флотилия, а учат в близки наети къщи.

Обикновено сутрин имат теоретически занятия, а след обед практика в арсенала на флотилията. След привършване на три годишния теоретичен курс, учениците задължително практикуват 2 години по кораби и катери на флотилията, както и в арсенала [4:18-19].

Съществуването на Морското училище в Русе преминава през два периода:

I период – 1881 – 1892 г., когато училището е в началото на своето развитие и се нарича последователно: „Морско училище“, „Машинна школа“, „Техническа школа“.

II период 1892 – 1900 г. се нарича „Морска унтер-офицерска школа – категория машинисти“ [4:59].

III период от развитието на Морското училище се свързва с преместването му във Варна и започва от 1900 г., когато Унтер-офицерската морска школа при флотилията и морската част се разделя на две училища – Машинно училище при флота във Варна за подготвяне на машинисти и Минно училище с доброволци ученици за огньари, рулеви и артилеристи. Началото на тези важни реформи и важен етап от развитието на училището се урежда със заповед № 82 от 1900 г. – Положение за попълване на флота с войници и техници“, обявена от Военното ведомство [4: 21-22].

Останалите периоди от развитието му в гр. Варна не са обект на това изследване.

В началото училището няма отделен бюджет. Учениците като доброволци – моряци, са доволствали от общия бюджет на Дунавската флотилия. За началници и преподаватели са назначени офицери и чиновници от флотилията, без да бъдат освобождавани от службата, която заемат.

Първите няколко години от съществуването на училището обучението е практическо. Теоретичните лекции са в много ограничен размер. Средно дневно учениците имат 2 часа теоретични занятия, а останалото време през деня се използва за практика по корабите и катерите на флотилията или в арсенала.

През зимния период учениците практикуват повече в арсенала, където изучават ковачество, стругарство, шлосерство и леярство, работейки заедно с наетите там работници. През летния период са изпращани да плават с корабите и катерите, където служат като поддържан машинен персонал и се обучават на практическо поддържане на машините.

След свършването на три годишния теоретичен курс, учениците остават още 3 години на служба, главно в работилницата и корабите на флотилията, където са използвани като подофицерски машинен персонал и същевременно стажуват, за да добият по-добри умения и след време да се явят на изпит, за да станат механици – технически офицери. Този първи период на съществуване на училището се характеризира с чисто практическо обучение и нагледни помагала и кабинета няма [4: 171].

През втория период 1892 – 1900 г. училището се е наричало „Унтер-офицерска морска школа – категория машинисти“. Възпитаниците се подготвят за боцмани, рулеви, артилеристи, миньори и машинисти. Училището се издига в учебно заведение от по-горна степен. За ученици се приемат младежи с завършен III клас и на възраст от 15 до 18 години [5: 46].

По време на трите теоретични години сутрин учениците имат теоретични занятия, а след обед практически в арсенала или по корабите. Вече през двете практически години те са разделени на две групи. Едната част практикува в Дунавската флотилия, а другата е в Морската част във Варна, освен това те служат като подофицерски технически персонал. Някои са изпращани на практика и по параходите на Българското параходно дружество. И през този период специални кабинети за обучение не са устроени [4:171].

Няма запазени подробни данни за учебните програми. От спомени на възпитаниците има запазена информация, че занятията не се водят по точно определен ред и зависят от желанията и предприемчивостта на ръководните офицери.

Едва 5 години след откриването на Морската школа началникът на Дунавската флотилия майор Ванков разбира, че тази безсистемност е вредна, и на 7 ноември 1885 г. със заповед № 1103 назначава комисия с началник мичман Константин Божков, която да урегулира положението. По-късно през декември същата година учениците се отделят в отделни помещения от моряците [4:63].

Според заповед № 11 на Дунавската флотилия от 10 януари 1886 г. учениците се разделят на 2 групи от по 5-6 ученици и учебният им ден започва в 6 ч. сутринта и приключва в 8 ч. вечерта. От същата година има запазена една седмична програма, в която са посочени теоретичните предмети, които са изучавани, поместена в Таблица 1.

Табл. 1. Седмична програма

Дни / Часове	6 – 7 ^{1/2}	7 ^{3/4} - 9	9 ^{1/4} – 10 ^{1/2}	10 ^{3/4} - 12
Понеделник	Общи занятия, както в ротата	Машинно дело	Аритметика	Работа в корабостроителницата
Вторник		Геометрия	Физика	
Сряда		Машинно дело	Аритметика	
Четвъртък		Физика	Геометрия	Български език
Петък		Машинно дело	Български език	История
Събота		Закон Божии	Практика	Практика

От посочената програма се вижда, че на общообразователните предмети не се обръща достатъчно внимание. Под влиянието на руските офицери по-късно е въведен в обучението и руският език за по-лесно общуване и разбиране на техническата литература [4:64].

Вече след преместване на училището във Варна и преминаването му в средно техническо учебно заведение са изработени специални програми на обучение и изпити по практическа работа [4:173].

Физическото възпитание на учениците се допълва и с войнишка подготовка. Първоначално, в срок от 15 дни, учениците без пушки маршируват, отдават чест и правят гимнастика. По време на учебната година строеви занятия и стрелба не се провеждат. През лятото отново за 15 дни има обучение с пистолети и малки пушки. Уставите, дисциплина, вътрешна служба, гарнизонна служба и отчасти морски устав се провеждат по време на учебната година като отделни предмети. След 1892 г. първоначално войнишката подготовка е увеличена на 1 месец и са добавени строеви занятия [4:187].

Морското възпитание на учениците през първите години е много слабо, защото обучението е само по плаване. По-късно, от 1895 г. започва да се обръща по-сериозно внимание на тази част. След завършване на I курс учениците отиват на кораба „Асен“, където преминават практически занятия по Морско дело – главно гребане, ветроходство и плаване. Завършилите II и III курс отиват на летни практически занятия с екипажите на корабите и също преминават през гребане, ветроходство, както и сигнализиране с флагчета. От 1898 г. в теоретическото обучение са добавени и сведения за Навигация и Лоция²³ [4:191].

Моралното възпитание на учениците е сравнително добро и строго. Това се дължи на факта, че за началници учениците имат свръхсрочни подофицери от флота, които играят ролята и на възпитатели. Особено внимание се обръща на строевия войнишки вид на учениците, войнишка дисциплина и морал, които са на по-високо равнище в сравнение с другите училища от този период. Наказанията се налагат съгласно дисциплинарния устав, а за по-големи нарушения учениците се дават на съд на общо основание, както войниците. По-късно са въведени и дневници и според попълнената информация в тях се определя поведението на учениците [4:188-189].

В първите години след основаването на училището на музикалното образование на учениците не е обръщано никакво внимание. Те не са обучавани в песни и войнишки маршове, нито съществува оркестър или хор. За пръв път през 1895 г. възпитаниците започват да се обучават на маршове, но без специален учител. Подготовката се води от по-музикални деца под ръководството на взводните подофицери. Едва през 1898 г. се сформира първия струнен оркестър от ученици, под диригентството също на ученик. Този оркестър взема участие в забавите, които се организират в казармите [4:191].

По време на обучението учениците носят моряшка униформа. До 1895 г. фуражките им имат висящи черни ленти с надпис „Морско техническо училище“. От 1895 – 1900 г.

²³ Лоция са написани посоки за различни маршрути, които да бъдат предприети от лодки и кораби по време на крайбрежното корабоплаване, както и подходите към пристанищата.

надписът е променен на „Дунавска флотилия.“ Освен това учениците носят и ленти с името на кораба или частта, в която са на практика [4:199].

Още от началото на обучението си възпитаниците проявяват голямо усърдие и сръчност и затова през 1887 г. се променя срокът на теоретичното обучение на майсторствата и машинното дело от 3 на 2 години [4:64]. Първите приети ученици през 1881 г. – 12 души успяват успешно да завършат, без нито един от тях да отпадне от учебния процес. За почти 20 годишно съществуване в Русе, в училището са приети да учат 121 ученици, от които завършват 105. Това показва, че Морската школа се развива успешно за времето си [4:169].

Друг поглед за намаляване на теоретичния срок на обучение е, че по време на Сръбско - българската война (1885 – 1886 г.) отношенията между България и Русия се изострят и втората изтегля офицерите си от армията и флота. По време на войната българският флот се доказва, като снабдява армията с провизии и амуниции в обсадената Видинска крепост. За тази си дейност двама от учениците са наградени с отличия за заслугите си [5: 46].

През 1893 г. е формиран и първият „Временен курс по военноморски науки“ – за подготовка на строеви офицери. В курса се обучават офицери, завършили Военното училище в София, с цел придобиване на военноморска квалификация, а също и български възпитаници на задгранични военноморски училища, които по някаква причина не могат да се дипломират в чужбина. Слушателите във Временния офицерски курс полагат изпит и придобиват правоспособност на военноморски офицери [6].

Освен основаването и учебния процес на училището, интерес предизвикват и първите му началници, особено тези, които са оставили трайна следа в историята на школата и на Дунавската флотилия.

Първият началник на Машинната школа и на Флотския арсенал от 1881 до 1882 г. е инженер-механик поручик Павел Александрович Машин [3:5]. Той е от руски произход. В спомени от учениците му се разбира, че е известен със суровата си дисциплинирана практика и претрупаност с работа в портовата работилница, където основно преминава обучението. Преподава практически занятия и машинно дело. Проявява се и като организатор на кораборемонта и корабостроенето в Русе. Запомнен е като изявен флотски механик с богата плавателна и педагогическа практика [2: № 4, 2010].

От 1884 до 1885 г. началник на Машинната школа и портови механик на Флотилията е инженер-механик лейтенант Павел Дмитриевич Кузмински – руски морски офицер. Той създава първата в света реверсивна радиална газова турбина. Основава Морския музей и Морската библиотека в Русе. Преподава геометрия и огньарско дело. [3:5]

Първият българин – началник на Машинната школа в периодите 1885 – 1886 г. и 1899 – 1900 г. е инженер-механик мичман I ранг Константин Радоев Божков. Той завършва Техническа артилерийска школа в Санкт Петербург. Един от пионерите на българското корабостроене. Преподава физика, геометрия и механика от 1885 до 1900 г. Близък приятел е на Капитан Петко Войвода [3:6]. Участва дейно в построяването на първия български самоходен плавателен съд – катера „Амалия“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Морската школа, основана в Русе, е най-старото техническо учебно заведение у нас. В нея са обучени първите техници и огньари за корабите и майстори за ремонтната работилница на Дунавската флотилия в България.

Независимо че училището е изместено във Варна, като продължител на неговата традиция е съществуващата и днес в Русе Професионална гимназия по речно корабостроене и корабоплаване [1: 215].

От друга страна Морското училище от 1881 г. е не само начало на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, но и праобраз на съвременния факултет „Инженерен“, а Временният курс по военноморски науки от 1893 г. е праобраз на съвременния факултет „Навигационен“, както и на такива катедри в него като „Корабоводене“ и „Експлоатация на флота и пристанищата“. С формирането на Временния курс започва историческото развитие на образователните структури, свързани с подготовката на корабоводители в България [6].

БЛАГОДАРНОСТИ: Изследванията са подкрепени по договор на Русенски университет "Ангел Кънчев" с № BG05M2OP001-2.009-0011-C01, „Подкрепа за развитието на човешките ресурси в областта на научните изследвания и иновации в Русенски университет "Ангел Кънчев", финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз“.

ЛИТЕРАТУРА

Doikov, V. (2010). Parvoto morskotehničeskо uchilishte v Balgaria. Almanah za istoriyata na Ruse. Ruse 2010, s. 215 – 220. (**Оригинално заглавие:** Дойков, В. Първото морскотехническо училище в България. // Алманах за историята на Русе. Русе, 2010, с. 215 – 220.)

Kozhuharov, A., & Emelin., A. (2010). Pavel Mashnin - edin ot osnovatelite na Balgarskiya военен флот (1879 г.). spisaniє Minalo, 2010, № 4, s. 5 – 9. (**Оригинално заглавие:** Кожухаров, А., А. Емелин. Павел Машнин – един от основателите на Българския военен флот (1879 г.) // Минало, 2010, № 4, с. 5 – 9.)

Kolektiv. (2001). Almanah na vazpitanitsite na Morsko uchilishte 1881-1999. Varna, 2001, s. 3 – 26. (**Оригинално заглавие:** Колектив. Алманах на възпитаниците на Морско училище 1881-1999. Варна, 2001, с. 3 – 26.)

Yubileen sbornik za 50 godishnata deinost na Morskoto uchilishte 1881-1931 г. Varna. (1931). (**Оригинално заглавие:** Юбилеен сборник за 50-годишната дейност на Морското училище 1881-1931 г. Варна, 1931, с. 15 – 211.)

75 godini Morsko uchilishte Sofia., (1956). (**Оригинално заглавие:** 75 години Морско училище. София, 1956, с. 45 – 50.)

URL: <http://www.naval-acad.bg>> (31.08.2017)